

Vándor Anna

Manysi közösségi áldozat*(mīrŋ jir)*

Nyugat-Szibéria, 2011. június 25–26.

Schmidt Éva emlékének

Annak a *manysi/vogul* szertartásnak, amelynek tavaly az Ob mellett másodszor is résztvevője lehettem, mérsékelt a szakirodalma, sőt szűkös akkor is, ha érdeklődésünket nem korlátozzuk a manysikra, hanem figyelembe vesszük a másik obi-ugor népet, a *hantikát/osztjákokat* is. Kiterjeszthetjük vizsgálatainkat az egyéb időpontokban és helyszíneken végzett közösségi szertartásaikra is, ám olyan teljes kép, amelynek révén megérthetnénk, mi is ez az egész, valahogy mégsem áll össze. E sommás ítélet alól kivételt képeznek a tíz éve meghalt Schmidt Évának a medvekultuszra vonatkozó írásai, amelyek részben ugyancsak közösségi áldozatfajtákkal foglalkoznak.

Közösségi áldozatot/élőállat-áldozatot/véres áldozatot szinte minden kutató emleget, aki az uráli nyelvcsaládhoz tartozó népek vallási gyakorlatával foglalkozik. Az ilyen áldozatnak a megértéséhez segít Mircea Eliade értelmezése, aki ennek az áldozatfajtának az elterjedését a fémkorszakra teszi: „A véráldozatnak bármiféle – kozmogóniai és antropogóniai – teremtés feltételévé való előrelépése egyfelől az ember és a Kozmosz hasonlóságát erősíti meg [...], ám mindenekelőtt azt a gondolatot vezeti be, hogy az élet csakis valamely másik élet feláldozásából eredhet.” Az obi-ugor közösségi áldozatokról szóló közlések túlnyomó része azonban meglehetősen látványcentrikus, többnyire úgy írja le az eseményeknek a szerző számára hozzáférhető részét, hogy a szertartás gondolati/szagrális tartalmának, rendszerének és más rendszerekben elfoglalt helyének valódi lényege alig kihámozható.

Jómagam szintén csak részismereteket oszthatok meg az olvasóval, aminek tudásom szükségszerű korlátain mint legfőbb akadályon túl fontos oka az, hogy – noha befogadtak, a főszervezők hívtak meg – *idegen* is vagyok, *nő* is vagyok, sőt nagyszerű adatközlőim is kizárólag nők. Az obi-ugor világra ugyanis mindmáig jellemző, hogy a szagrális ismeretek teljessége – egyénenként változó mértékben – csak a kultuszközösséghez tartozó férfiakat illeti meg, természetesen párhuzamban az életkor előrehaladtával. Az én pozíciómat meghatározó tényezők pedig egyrészt korlátozták jelenlétem helyszíneit, másrészt *manysi nyelvtudás híján* nem értettem az imaszövegeket, sőt a jelenlévők közötti beszélgetések manysiul folyó részét sem. Enyhítő körülmény lehetett a korom (a szertartás idején 70), ugyanis a termékeny koron túljutott nő már nem minősül tisztátalannak. Talán ennek is köszönhető, hogy most beléphettem abba a házba (*nagy ház/szertartási ház/táncház*), amelybe 14 évvel korábban, a számomra első közösségi áldozat során nem; igaz, a küszöbét – ma sem tudom, mivel érdemeltem ki – már akkor is átléphettem.

A helyszín. A szertartás helyszíne a nyugat-szibériai *Vezsakari/Vezsakori* nevű falucska, melyet nyugodtan nevezhetünk az obi-ugorok Rómájának. A falu Hanti-Manszijszktól, a Hanti-Manysi Autonóm Körzet fővárosától északra fekszik a Nagy-Ob partján, és csak vízen közelíthető meg. Az orosz nyelvű közigazgatásban és a köznyelvben használatos helységnevet a nyelvészek zürjén eredetűnek tartják (a XIV. sz. végétől, Permi Szent István erőszakos keresztény térítésétől kezdve ugyanis a környékre sok *zürjén/komi* menekült érkezett, akik az idők folyamán hantivá vagy manysivá asszimilálódtak). A településnek manysiul *jalp-ūs*, hantiul *jem-woš* a neve; mindhárom névváltozat ugyanazt jelenti: 'szent város'. Az alacsony parton fekvő falucska közművesítetlen, és ma csak pár faházból áll: a már említett szertartási házból, a kétszobás-konyhás-pitvaros-kamrás közösségi házból, amely a szent hely őrének lakhelye (a mostani őr másik házban lakik) és egyben a szertartásokra érkezők szálláshelye (földszintjén a nők, padlásterében a férfiak), valamint néhány jobb-rosszabb lakó- és gazdasági épületből. A falunak az egész obi-ugor világra kiterjedő jelentőségét a túlparti szent hegy adja, amelynek a folklórban használt neve „Menő ló alakú város, Futó ló alakú város”. Az obi-ugor hitvilág értelmében apja rendeléséből a hegyen az egyik legfontosabb istenfi lakik. A hegy (mint minden hasonló szent hely) a nők számára tilalmas terület: ami ott történik, az csak férfiak elbeszéléseiből és a férfi-szakirodalomból tudható; igaz, ők meg azt nem tudják leírni, ami közben a faluban történik. (A tilalom alól két kutatónő lett kivétel: Z. P. Szokolova és J. P. Perevalova; mindketten kivívták, hogy fölmelessenek a szent hegyre. Egyikük évtizedek óta asztmával kínlódik, másikuk állapotáról legutóbbi találkozásunk alapján csak sejtelmeim vannak.) Legjobb manysi adatközlőm (nő) megfogalmazása szerint „a hegyen van az információ teljessége, ezen a parton csak az információ egy része”.

A „célszemély”. A Szent Város bálványszellemének a lakhely szerinti megnevezése a településre utal – *Szentvárosi Öreg*; állatalakja szerint *Karmos Öregnek* is nevezik. Azaz ő a Medve, az eurázsiai és észak-amerikai erdei népeknél évezredek óta imádott, istenként tisztelt Úr. A legtöbb obi-ugor csoport felfogásában ő a hét istenfi egyike; más csoportok három testvérről tudnak. Az ő hatalma akkora, hogy ha olyan haldokló, életveszélyben lévő kéri a segítségét, *akinek előre szabott napjai még nem teltek le, ő megmentheti*. A hagyományban *igazságtevő* szerepe is van: a medve bőrére tett eskü a hantik és manysik szemében olyan súlyú, hogy még a korai gyarmatosító orosz bíraskodás is igénybe vette, ha fölöttük ítékezett. Aki pedig megszegi esküjét vagy más módon nagyon súlyosan vét az erkölcsi normák ellen, azt az állat alakjában megjelentő istenség „kesztyűbőr nagyságú darabkákra” szaggatja.

A szent hely őre. Egyetlen embernek kötelező Vezsakariban laknia, a szent hely őrének, aki családi örökségként kapja a tisztségét. Vezsakari esetben a feladatkör hagyományosan a Kosztyin család férfitagjai között öröklődik. Az emlékezet és a dokumentumok a következőket öröket tartják számon:

– *Fedot Ioannovics* (sz. 1855);

– *Szemjon Grigorjevics*, az előző unokája (sz. 1889) és

- Haratyinyja Ivanovna Jenyizorova, Szemjon felesége (sz. 1882) (a házasság a közösség döntése volt, hogy legyen sámáni képességű ember Szemjon mellett);
- Tarasz Grigorjevics (1902–1978);
- Leonyid Taraszovics (1935–1993);
- Pavel Taraszovics (1938–1996);
- Nyikolaj Taraszovics (1958–2004);
- Vitalij Vasziljevics Filippov (sz. 1970, Tarasz Grigorjevics unokája Varvara Taraszovna Beskilceva sz. Kosztyinától);

A jelenlegi őr ma a falu egyetlen állandó lakosa. Vitalij, noha anyai nagyapja, a legendás Tarasz Grigorjevics Kosztyin mellett nevelkedett, a közösség véleménye szerint tudatlanabb a kelleténél, és súlyos alkoholista is. Hogy a feladata mikor kerül át féltestvérehez, még nem dőlt el.

A szent helyek őreinek a feladatköre sokoldalú: tudniuk kell a helyi szertartások végzéséhez szükséges összes imádságot és szent éneket (némelyiknek az előadása több órát igényel, és tilos őket leírni, következésképpen káprázatos memória szükségeltetik). Tudniuk kell a szertartások rendjét (szabályokat és tilalmakat), a szent tárgyakkal és a kultuszközösség adományainak a kezelési módját a különböző helyzetekben stb. Legfőképp pedig rendelkezniük kell a transz képességével, hogy képesek legyenek információt kapni a láthatatlan világból. Jó esetben gyógyítani is tudnak. Mindezért fizetség nincs, ugyanúgy halászzal-vadászzal-gyűjtögetéssel kell fenntartaniuk magukat és családjukat, mint mindenki másnak.

Az időpont. Az obi-ugor vallásgyakorlásnak keserves története van. Az erőszakos pravoszláv térítés kezdete, a XVIII. sz. eleje óta egyre több tilalom övezte a pogány hit gyakorlását, a szocialista forradalom, 1917 után pedig általában a vallásgyakorlást. Annyira, hogy adatközlőm szerint 1953-ig teljes tilalom alatt állt, tehát szigorúan titokban tudták csak megtartani ezt a szertartást is, a periodikus medveünnepet is. 1953 után már gyülekezni is tilos volt, akkor felhagytak mindkettővel, és egyénileg jártak a szent helyekre nagy titokban. Az oroszországi rendszerváltás után a vallási, köztük a pogány szertartások is újra kezdődhettek. A vezsakari közösség azonban a periodikus medveünnepet nem újította fel, csak a közösségi áldozatot, a *mūr jirt*.

Mind 1997-ben, mind 2011-ben a vezsakari közösségi áldozatra a nyári napéjegyenlőség után néhány nappal került sor. Az 1997-esnek, vagyis a több évtizedes szünet utáni elsőnek Pavel Taraszovics Kosztyin és az öregek támogatásával Schmidt Éva volt a főszervezője; akkor június 26-ra tették a kezdetét. Azóta hagyományként megmaradt a dátum, mi is június 25-én érkeztünk a faluba és 26-án tartottuk a közösségi áldozati szertartást, amely után mindenki haza is tért.

Az időpontra vonatkozó döntés *hagyományos* érvei azonban sajnos részben homályban maradtak. Amit megtudhattam, annak az a kiindulópontja, hogy a *mūr jir* ugyanúgy hétéves ciklusú, mint a periodikus medveünnep, vagyis a medvetánc (amikor a medve előtt, az ő tiszteletére táncolnak; ezért nevezik a szertartási házat *táncház*nak is). Ez utóbbinak a ciklusa azt jelentette, hogy hét éven keresztül Vezsakariban, a következő hét évben Tegiben tartották a téli napforduló utáni időszakban. Mit jelent a *mūr jir* ciklusa, arra még visszatérünk.

Az előzetes szervezés. A szertartás előkészítését most, akárcsak hét éve, két javakorabeli asszony végezte: az 59 éves Gálja Griskina és a 60 éves Zina Jenyizorova. Zina a legrégebb adatközlőm és befogadó testvérem. Jelenleg mindketten Nyizsnyije Narikariban élnek, jó barátnők, naponta találkoznak, ilyenkor mindig manysiul beszélgetnek. Alkalmi gazdasági közösséget is alkotnak: Zinának kaszálnak Gálja tehenének ellátására, aminek fejében naponta három liter tejet kapnak. Mindketten nagyon fontosnak tartják a hagyományok fenntartását, mindkettejük gyerekkora részben Vezsakariban telt, ám azzal is tisztában vannak, hogy csoportjuknak, a közép-obi dialektust beszélő mansyiknak már nincs jövője: a nyelvjárásnak mára 11 (tizenny!) beszélője maradt, és ők a legfiatalabbak.

A főszervezők,
Zina Matvejeva és Gálja Griskina

A szakirodalom az előzetes szervezést egységesen a férfiak dolgaként tárgyalja, egyes források valamiféle „vének tanácsának” a feladatai közé sorolják.

Az előkészítő munka egyik része, hogy a kultuszközösség minden tagját személyesen (ma már: vagy mobilon) értesíteni kell a szertartás időpontjáról, tisztázni kell, részt kíván-e venni, és ha igen, hányadmagával. Ezt jórészt Gálja végezte, és a válaszokat meg a létszámot ő tartotta nyilván egy iskolai füzetben. A részvétel nem kizárólag testi jelenlét formájában valósulhat meg, a bejelentett pozitív szándék is elég: távolmaradás esetén az illető utólag ugyanúgy odaadja az összköltség rá és családtagjaira jutó részét, mint a jelen voltak.

Meg kellett szervezni, hogy akik testi valójukban is jelen akarnak lenni, hogyan jussanak Vezsakariba, hiszen menetrend szerinti hajójáráttal ez csak egy irányból oldható meg; a többiek számára hajót kellett bérelni a megfelelő időpontra a kultuszközösség iránt lojális személyzettel; ők a Pásinok és Jarkin. Ezzel a kérdéskörrel főleg Zina foglalkozott.

Gondoskodni kellett az áldozati állatok beszerzéséről, az állatokat – 2 db három hónapos fehér bárányt és 5 db kakast – a vételtől a szertartás időpontjáig gondozni kellett, majd Vezsakariba szállítani. Bizonyos élelmiszereket, innivalókat is közösen kellett beszerezni. Ezt szintén Zina és családja végezte.

A résztvevők.

I. Saját csónakon érkezett Nyizsnyije Narikariból:

1. Zinaida (= Zina) Jakovlevna Matvejeva sz. Jenyizorova főszervező (1951)
2. Valerij (= Valera) ... Matvejev, Zina férje (1953)
3. Vándor Anna, Zina fogadott testvére (1941)

II. Bérelt hajón érkezett Nyizsnyije Narikariból:

4. Galina (= Gálja) Vasziljevna Butorina sz. Griskina főszervező (1952)
5. Fegyva ..., Gálja unokája (1998)
6. Arkagyij Vasziljevics Griskin, Gálja testvére (1960)
7. Vlagyimir Abramovics Kosztyin

8. Zoja Nyikolajevna Jenyizorova sz. Jarlina (= Zoja néni)
 9. Oleg Jenyizorov
 10. Konsztantyin Boriszovics Pavlov, Zináék veje
 11. Ljubov (= *Ljuba*) Valerjevna Pavlova sz. Matvejeva, Zináék ötödik lánya (1985)
 12. Kosztya Pavlov (2006) és
 13. Mása Pavlova (2010), a Pavlov házaspár gyerekei, Zináék unokái
- III. A hajó személyzete:
14. Mihail Jurjevics Pásin
 15. Szergej Jurjevics Pásin
 16. Szergej Nyikolajevics Jarkin
- IV. Menetrend szerinti hajóval érkezett Peregrjobnojéból:
17. Tatyjana Nyikiforovna Nyepkina sz. Jarkina (1932) (= *Tánya néni*)
 18. Tatyjana Vasziljevna Horoseva sz. Griskina, Gálja testvére
- V. Csónakon érkezett Peregrjobnojéból:
19. Alekszandr ... Kobilin, V. A. Kosztyin sógora
- VI. Állandóan vagy időnként Vezsakariban él:
20. Vitalij Vasziljevics Filippov (Tarasz Grigorjevics Kosztyin leányági unokája) (1970)
 21. Nyikolaj Abramovics Kosztyin
- VII. Utólag érkezett:
22. Ljudmila (= *Ljuda*) ... Kosztyina sz. Rombangyejeva, Nyikolaj Kosztyin özvegye; férje életében a szent hely gazdasszonya
- VIII. Jelen volt még:
23. „A sárga pólós férfi”, a főszervezők nem ismerik, az sem derült ki, kihez tartozik; külseje alapján manysi.
- A 23 fő tehát 20 felnőttből és 3 gyermekből állt; a jelenlévők közül 8 a felnőtt nő, közülünk 2 volt termékeny korban, *Ljuba* és *Ljuda*. A nem manysik: Zina férje csuvas; a vejük orosz, homályos lengyel beütéssel; *Ljuda* hanti, lánykori neve alapján manysi gyökerekkel; e cikk szerzője magyar.

A történések. *Június 24-e* az előkészületek kulminációja volt. Zina és Gálja a nap folyamán számos alkalommal hívta egymást mobilon. Zinával elhoztuk korábbi leadott megrendeléseit az egyik élelmiszerboltból, és Valerával motorcsónakon a hajó indulási helyére vitték. Meg kellett sütni az ünnepi asztalra szánt kétféle halas bélest, közben a fiuk és a vejük buzgón fűtötte a fürdőházat, hogy a lelki megtisztulás előtt a testünk is megtisztulhasson. Össze kellett csomagolni mindazt, amit vinni akartunk, dzsekiket-kabátokat, hogy se a többórás motorcsónakúton, se éjszaka a padlón fekvé ne fázzunk. És nekem is el kellett mondani még egyet-mást a tudnivalók közül.

Június 25-én kora délután indultunk: *Ljuba*, Zináék legkisebb lánya családostul a bérelt hajón, Zina a férjével és velem motorcsónakon; mi vittük az állatokat is. Útközben pár percre megálltunk őszi halásztanyájuknál, takarókat vittünk magunkhoz, és késő délután megérkeztünk Vezsakariba.

A faluban felemás helyzet fogadott. A korábban érkezettek közül a férfiak a szent hely órével az élen részesek voltak, *Tánya néni* viszont, a legidősebb résztvevő már elmosta a közösségi ház összes edényét. Zina egy kiképző ór-

mester stílusában leteremtette a részeg férfiakat, elkobozta a vodkát és osztani kezdte a feladatokat. Többek közt megparancsolta, hogy nagyon igyekezzenek a kijózanodással, mert reggelre le kell rakniuk a padlót az új szertartási házban. E feladat magyarázata az, hogy a több mint száz éves régi szertartási ház roskadozik, már a teteje is beszakadt. Közvetlenül mellette már 1997-ben is állt a körzet központi költségvetéséből épült új, amelyből akkor már csak az ajtó-ablak meg a padló hiányzott. A közbülső években kétszer jutottam el pár órára a Szent Városba, láthattam, hogy már van ajtaja-ablaka, de még mindig nincs padlója. A főszervezők pedig már korábban úgy határoztak, hogy a szent tárgyaknak – vagyis mindannak, ami a faluban a *Szentvárosi Öreget* képviseli – az átköltöztetése nem halasztható. Más szóval: be kell fejezni a szertartási ház építését, meg kell kérni a *Karmos Öreget*, hogy járuljon hozzá a költöztetéshez, föl kell szentelni az új szertartási házat és képletesen el kell végezni a költöztetést. Amit majd az idős férfiak fognak valójában elvégezni a megfelelő felülvizsgálattal együtt: a szakrális szabályok szerint gondoskodnak a megrongálódott szertartási tárgyak és áldozati ajándékok sorsáról, az épeket meg átviszik az új házba.

Mikor már mindenki együtt volt, egy családi megemlékezésre került sor: a három Griskin(a) testvér ételáldozattal köszönte meg halott szüleinek és elpusztult szülőházának, hogy itt nevelkedhetett. Az ételáldozat tányérokra rendezett ennivalóból és italból áll. Volt közte húsos meg halas béles, sült csirkecomb, füstölt hal, túrós batyu, cikkekre vágott alma, keménytojás, cukorka. Mindezt a házhelyhez vittük, Arkagyij meg Tatyjana kipiszkálta a fű alól az alapgerenda csonkját, mellé tették a tányérokat, Gálja nyírtaplóval megfüstölte az ételt, és egy kis tányérra tette a taplót, hadd füstöljön, míg ott vagyunk. Oroszul pár szóval megemlékezett a szülőkről, a házról, meg arról, mekkora erőtt ad, hogy Vezsakariban gyerekeskedhettek. Arkagyij némi rábeszélésre megitta az italt (a nők közül senki nem ivott, bár mindenkinek kellett volna), ettünk, majd az égő taplóval és egy másik ételáldozattal átmentünk a régi szertartási házba.

Szívszorító látvány volt: beszakadt tető alatt rozsdásodó fém pántos ládák; kihúzott köteleken meg az oszlopba vert szögeken foszló textilajándékok; reves asztal az ételáldozatnak, korhadó lóca. A lemenő nap tetőn át betörő ferde sugaraiban a pusztulás érzete megsokszorozódott. Tányá néni, a korelnök manysi nyelvű imában kérte a *Szentvárosi Öregtől*, járuljon hozzá a költöz-

A Griskin testvérek ételáldozata szülőházuk helyén

A régi szertartási ház

tetéshez. Majd elfogyasztottuk az ételt-italt, hisz az istenek a párájával, illatával élnek csupán.

Innen – mintegy kegyeleti processzióként – átmentünk a legendás Tarasz Grigorjevics házába. Zina szerint Tarasz Grigorjevics mindazt tudta, amit egy szent hely őrének tudnia kell: nemcsak az imákat, énekeket, regéket, mondákat, hanem képes volt arra is, hogy a szellemvilágnak föltegye a kérdéseket, megértse és közvetítse a kapott válaszokat.

A ház berendezése egyszerű: vaságyak, asztal, székek, a falon kárpitként hatalmas kendők, ágytakarók. Csak az szokatlan, hogy az egyik sarokban a tapétázott falon egy jókora Mona Lisa-reprodukció ékeskedik. Még tanulsá-

Zoja néni fémpénzt köt minden áldozati textil sarkába

gosabb a külső házfalon lógó fémeszközök között (itt még él a fém szent mivoltának tudata) két mamutcsont, biznyságul, hogy az Ősök Világának bejáratát őrző, a folyók medrét kivájó, sziklákat ledönteni képes föld alatti mitológiai lény a mamuttal egyenlő.

Majd visszamentünk a közösségi házba, a nagyobbik szobában leterítettük a takarókat, és a padlóra kopácsolása közepette elaludtunk.

Június 26-án reggel egyszerre több helyszínen folytak az előkészületek. Zina, Gálja, Tánya néni és Tatyjana a kony-

hában csomagolta mindazt, amit a hegyre készülő férfiaknak megukkal kellett vinniük. Az idős korára elbutult Zoja néniire mechanikus munkát bízta: a nagyszobában a fémpénzt kötözte az áldozati textilek sarkába, majd a színes szalagokat hetesével összefogva a kötegek közepébe is. Az előkészített ajándékokat Tánya néni ellenőrizte. Ljuba kitakarította a nagyszobát, ahol aludtunk. Én fotóztam.

A férfiak a szabadban tették a dolgukat. A régi szertartási háznak a szent hegy felé néző falánál, az állandó tűzrakó hely mellett elvégezték az egyik kosbárány feláldozását, megnyúzták, feldarabolták, és a hús egy részét föltették főni; az egész nem tartott tíz percig. Majd a másik kossal és az öt kakással átmentek a túlpartra. Két rozoga embert hagytak hátra, egyikük Valera volt; rájuk az hárult, hogy mikor a hús megfőtt, tányérokba rakják, egyet a férfi-oldalon hagyjanak, a többit pedig áthozzák a női oldalra, az oldalfalhoz. A nők imája után, melyet Zina mondott, fogyasztottunk az áldozati ételből-italból; Zina az imájában többek közt bocsánatot kért a Szentvárosi Öregtől azért, hogy mindent a nők csinálják, amit a férfiaknak kellene, de mit tehetnek, ha egyszer mind iszik, és vagy csak arra képes, hogy parancsszóra valamit odébb vigyen,

Tánya néni ellenőrzi, hogy a magyar anyag is megfelel-e a szabályoknak

vagy olyan rozoga már, hogy arra sem. Ezt követően, ahogy előző nap is, a régi szertartási házba mentünk, ételt és italt helyeztünk az asztalra, Tánya néni imádkozott, ettünk egy-két falatot, ittunk egy-két kortyot, majd következett a szimbolikus költöztetés: Valera leakasztotta az oszlopról az ott lógó inget, amellyel átvonultunk az új szertartási házba; ételáldozat... italáldozat... Rendkívüli pillanat volt, száz évben egyszer láthat az ember Isten-költöztetését.

Majd visszamentünk a házba (ekkorra már *Ljuda* is megérkezett), és a nagyszobában sorba raktuk és megterítettük az asztalokat a lakomához. *Ljuda* kinyitotta az addig bezárt kisebb szobát, Valera az új szertartási ház itt őrzött új bútorzatából kinyitotta a fémpántos ládát, kiemelte és a láda peremére tette a Karmos Öreget. Zina utasítására csak ketten maradhattunk bent, Tánya néni meg én, ő maga az ajtóban állt. A szobát különös rezgés, energia töltötte meg; Tánya néni a szokásnak megfelelően simogatással, csókkal köszöntötte a testet öltött Istent, és hosszan imádkozott. Majd megállt az idő, a könnyem csurogni kezdett befelé, és csak annyiról tudok számot adni, hogy soha nem éreztem magam ennyire megtisztelt porszemnek. „Imámban megköszönem, hogy ott lehetek, és arra kérem, óvja meg a magyar lakosságot attól, hogy tovább ártson a Földnek, térítse vissza a Földdel való harmonikus együttéléshez, hogy ne pusztítsuk el azt, amit a Teremtő létrehozott (a többi helyszínen az emberiségért, a finnugor és ugor népekért imádkoztam). Leírhatatlan érzés volt, hogy közvetlenül a »döntéshozó«-nak mondhattam el a kérésemet, reményeim szerint: a kérésünket” – írtam másnap délelőtt a terepnaplómbe.

A női lakomából csak arra emlékszem, hogy igyekeztem úgy helyet találni magamnak, hogy ne kelljen beszélgetnem. Akkor tértem vissza úgy-ahogy a valóságba, amikor már a szennyes edényt hordtuk ki a konyhába a mosogatáshoz. Majd újra terítettünk, rövidesen megérkeztek a hegyről a férfiak. Gálja kamasz unokáján érzékeltem a magam lelkiállapotát.

Aztán a férfiak lakomája is véget ért, készülődni kezdtünk hazafelé. Zinának motorcsónakjába most Gálja és Arkagyij ült be – a családban beteg volt, az ő gyógyulása érdekében akarták a *Késes Öreg* segítségét kérni. Én meg, még mindig kábán, beszálltam a bérelt hajóba. Életem legfontosabb eseményének színhelye semmitmondóan simult a talajhoz: megfeketedett faházak a magas zöld fű között, a magas kék ég alatt; szemközt pedig a Menő ló alakú város, Futó ló alakú város. Ki tudja, elzarándokolhatok-e ide újra.

Meditatív hangulat a női asztalnál

A férfiak visszatértek a szent hegyről

A rendszer. A következő napok a rendszer föltérképezésével teltek. Részint a kultuszközösség tagjai közti összefüggéseket vizsgáltam, részint a közösségi áldozat belső és külső rendszer-összefüggéseit. Az információ túlnyomó része Zinától származik, egy kis része Gáljától; volt, amit ők kérdeztek meg másoktól, hogy nekem válaszolni tudjanak. Egy kétnapos berjozovói tartózkodás jóvoltából két tudóssal, a manysi-zürjén keverék Szvetlana Alekszejevna Popováva etnográfus kandidátussal és a hanti-manysi keverék Ljubov Vasziljevna Kaslatova néprajzkutatóval is konzultálhattam a szertartásról.

Összegezve. A vezsakari kultuszközösséghez több család tartozik: Kosztyinok, Griskinek, Jenyizorovok, Jarkinok, Sadrinok, akik ma szétszórtan laknak a Hanti-Manysi Autonóm Körzet északi, Ob-vidéki területén. A kultuszközösség tagjainak mai lakhelyei: Nyizsnyije és Verhnyije Narikari, Muligorti, Kaltiszjáni, Polnovat, Novinszk, Tugijani, Berjozovó, Oktyabrszkoje, Peregrjobnoje, Protcsoje, Hanti-Manszjiszsk stb.

A terület abszolút kultuszközpontja Vezsakari, ám ahhoz, hogy a lakosság élete minden szempontból biztonságban legyen, nemcsak a vezsakari *mür jir* szertartása szükséges hétévente a nyári napforduló után, hanem még kettő a két kisebb kultuszközpontban. Vezsakariban a *mür jiren* azért áldoznak és imádkoznak, hogy a földi élet fennmaradjon a következő nemzedékeknek, és a szertartás nem azzal ér véget, hogy az áldozatbemutatás után mindenki hazamegy. Ugyanis a hús meg nem főzött részét egyenlően elosztják, és az áldozatot követő harmadik és hetedik napon azzal áldoznak újra. Majd a következő télen Verhnyije Narikariban a Szárnyas Öregnek a földi lét anyagi biztonságáért mutatnak be áldozatot, a *mür jirt* követő nyáron pedig Kaltiszjániban Kaltasnak a békéért, az utódok, gyerekek-unokák biztonságáért. Ezzel a szertartással zárul be a vezsakari *mür jir* ciklusa, hogy a kezdetétől számított hét év múlva, vagyis legközelebb 2018. június 26-án újra kezdődjék.

Vezsakari tehát nem más, mint az Élet Szentélye.

E fő közösségi áldozatcsoporton túl a közép-obi manysiknak természetesen további védelmi lehetőségei is vannak. A *mür jir* alkalmával a Szentvárosi Öreg mind a hat testvérét is meghívják a hegyre, és nemcsak minden falunak van meg a maga védőszelleme, hanem minden családnak is. Ez nem következmények nélküli helyzet. Például a védőszellem állat alakú megjelenésének egyes etikai kihatásai:

A falu/család	Védőszelleme	A védőszellem állatalakja	Vadászható-e	Fogyasztható-e
Kaltiszjáni (Liszkovok)	Kaltas	hattyú	nem	nem
Verhnyije Narikari (Jarkinok)	Tovlin-ojka	sas	nem	nem
Nyizsnyije Narikari (Jenyizorovok)	Poszting-Usz-ojka	jávorszarvas	nem	ha más terítette le
Vezsakari (Kosztyinok)	Konszing-ojka	medve	igen	igen*

* Csak azért szabad fogyasztani, mert a leterítés bűnét minden alkalommal medvetorral váltják meg.

Az ősznépi élőállat-áldozatokat egyéb (vértelen) áldozatok egészítik ki a nemzeti vagy családi szent helyeken, amelyek szolgálhatnak hálaadásul, mint pl. a Griskin testvérek vezsakari szertartása, vagy kisebb súlyú, egyénibb célok megvalósulását segítik: a gyógyulást, a jólétet, a családi gondok megoldását, a halászszerencsét stb.

Világos, tiszta, logikus rendszer így töredékesen is. Ha jól belegondolok: nem a kihalástól félttem a manysikat, hanem az alkohol több száz éve tartó pusztításától.

Irodalom

- Alföldi András 1936: *Medvekultusz és anyajogú társadalmi szervezet Euráziában*, In: Nyelvtudományi Közlemények L: 5–17.
- Mircea Eliade 1977/2004: *Kovácsok és alkimisták*, Fordította Vargyas Zoltán, Cartaphilus Kiadó, Budapest
- Munkácsi Bernát 1892–1921: *Vogul népköltési gyűjtemény I–IV.*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Karjalainen K. F. 1921–27/1994–96: *Die Religion der Jugra-Völker I–III.*, Porvoo. Orosz fordítása: К.Ф. Карьялайнен. Религия югорских народов 1–3. Изд-во Томского университета. Томск, főleg III: 59–130.
- Schmidt Éva 2011: *Medvekultusz*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp., Schmidt Éva Könyvtár 5.
- Бардина Р.К. 2010: Материалы по этносоциальной истории обских и нижнесосьвинских манси в XX – начале XXI века. Новосибирск. Изд-во СО РАН
- Перевалова Е.В. 2010: Вежакарский культовый комплекс (трансформация традиций и перспективы сохранения). In: Этнокультурное наследие народов Севера России. К юбилею доктора исторических наук, профессора З.П. Соколовой. Отв. Ред. Е.А. Пивнева. Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. Москва.
- Чернецов В.Н. 1987: Источники по этнографии Западной Сибири. Изд-во Томского университета. Томск.